

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken

Psychoanalyse en filosofie: een paar apart

Bespreking van

Christian Kerslake & Ray Brassier (red.)
(2007). *Origins and ends of the mind — Philosophical essays on psychoanalysis*.
Leuven: Leuven University Press.
ISBN 978 90 5867 617 7, 218 pp., € 35,-

MARC CALMEYN

In januari 2004 heeft het congres *The psychoanalytical ontology of the human* aan de Middle Sex University plaatsgevonden. Zoals de titel doet vermoeden werd het spanningsveld tussen psychoanalyse en filosofie onderzocht. *Origins and ends of the mind* vormt hiervan de weergave. Aangezien Lacan de psychoanalyse door filosofische concepten aanzienlijk heeft 'gefertiliseerd', is het niet verwonderlijk dat zijn denken er uitgebreid aan bod komt. Hoewel bijna alle essays van hoog niveau zijn, kunnen ze in deze recensie niet allemaal de revue passeren. Enkele verdienen echter speciale aandacht. Het boek zelf is in drie 'scènes' opgedeeld. Het eerste is *Origin and end: relations between psychic origins and psychic normativity*. Philippe Van Haute gaat in dialoog met Michael Balint (en dus ook Melanie Klein) om de gehechtheidstheorie (Bowlby) psychoanalytisch een plaats te geven. In zijn gekende heldere stijl gaat hij dieper in op dit ook elders door hem uitgewerkte thema. Zijn conclusie dat psychische gezondheid gezien moet worden als een samenspel van pathologische mogelijkheden komt in feite van Tosquelles, Catalaans-Frans psychiater en een van de grond-

leggers van de 'Psychothérapie Institutionnelle'. In plaats van het ideaal van de gezondheid als afwezigheid van problemen beantwoordt deze visie meer aan de realiteit van het 'alledaagse leven'. Immers, ieder van ons draagt 'in potentie' verschillende basispathologieën in zich. Juist de flexibiliteit om niet te verstarren in één ervan, maar te kunnen fluctueren tussen de verschillende ziektemogelijkheden, kenmerkt gezondheid.

Brian Garvey onderkent de structurele gelijkwaardigheid van psychoanalyse en cognitieve psychologie aan de hand van de specifieke karakteristieken van het onbewuste zoals Freud dit beschreef. Deze zijn: afwezigheid van contradicties, het primaire proces en de beweeglijkheid van cathexis, tijdloosheid en vervanging van externe door psychische realiteit. Garvey past zijn bevindingen ten slotte toe op het specifieke psychoanalytische therapieproces. Zoals hij het metaforisch treffend uitdrukt: het onbewuste is een vreemd land. Het is één ding om er gedetailleerde kennis van te hebben maar een ander om zich er daadwerkelijk in te bewegen.

Naar mijn mening zoeken cognitieve psychologie en psychoanalyse elkaar de laatste jaren enerzijds op. Anderzijds is het de eigenheid van de psychoanalyse om mét het onbewuste te werken.

Het tweede deel behandelt *Psychoanalysis and evolution*. Tinneke Beeckman neemt de vraag *What is cultural inheritance?* als uitgangspunt om de relatie (en verschillen) tussen filosofie en evolutionaire psychologie uit te diepen. Ze werkt dit helder en grondig uit aan de hand van thema's uit het werk van Nietzsche en Freud. Beiden hebben in de loop van hun oeuvre als het ware zichzelf teruggeroepen uit een reductionistisch naturalisme. Beeckmans lezing van Nietzsches *Zur Genealogie der Moral* (1887)

en vooral van Freuds *Der Mann Moses und die monotheistische Religion* (1939) toont twee zaken overtuigend aan. Ten eerste het tijdsbegrip. Niet continuïteit maar discontinuïteit (bv. trauma en *Nachträglichkeit*) in de individuele en culturele 'overerving' ligt aan de basis van het singuliere. Juist dit verklaart de diversiteit van fenomenen in tegenstelling tot het evolutionair psychologische tijdsbegrip.

Doordat ten tweede het verband tussen genetica en gedrag niet determinerend is, kan culturele 'overerving' niet volledig genetisch verklaard worden. Ook hier vormt de singulariteit de hoeksteen voor het non-reductionisme en de achilleshiel van een reductionistische houding.

Het derde deel belicht *Philosophy and the psychosexual subject*. Wat gebeurt er als je Freuds *Drei Abhandlungen* leest met de bril van *Der Witz*? Dan blijkt dat het begrip 'voorlust' een heel eigen betekenis krijgt, namelijk als de mogelijkheid van een ongeremd en compromisloos vrij spel van partiële driften verbonden met het originele plezier dat het kind aan het 'woord-spel' beleeft. Tomas Geyskens werkt dit haarfijn uit en werpt een nieuw licht op de 'trialectiek' van psychose, perversie en poëzie (en literatuur in het algemeen): 'Psychosis is the negative of poetry like neurosis is the negative of perversion' (p. 159). Hij werkt dit verder uit naar de klinische antropologie van Freud. Ook de verrassende beschouwingen over de eindlust zijn het lezen meer dan waard. Een stevig, origineel artikel met rehabilitatie van *Der Witz*.

Is er sprake van een ontologie in de psychoanalyse, vraagt Marc De Kesel zich af in zijn horizonverruimende *Psychoanalysis: a non-ontology of the human*? Hij toont aan hoe psychoanalyse constructief de grondslagen van de moderne wetenschap openlegt. Zelfs meer: hoe de psychoanalyse een voorwaarde ervan is en aldus een copernicaanse revolutie betekent. 'The unconscious is not so much a scientific object as the *fundamental condition* for science as such' (p. 205). Daarbij ontrafelt de psycho-

analyse het cartesisaanse dualisme door het bestaan van de 'psychische realiteit' eigen kracht te geven. Ze laat zich dus niet inpassen in een klassieke ontologie die de laatste grond wil blootleggen. In die zin is het juist een non-ontologie.

De lezer vraagt zich misschien af wat er nu zo belangrijk is aan een bundel essays over filosofie en psychoanalyse? Freud heeft in de loop van de jaren een klinische antropologie ontwikkeld. Psychoanalyse ziet hij als de 'via regia' om een nieuw licht op de 'condition humaine' te werpen. Dat hij hierin origineel geweest is, staat buiten kijf. Dat hij niet veel waardering had voor de filosofie is eveneens geweten. Dit mag er echter niet toe leiden de discipline bij uitstek die van en over de mens reflecteert aan de kant te schuiven. Ook al zijn psychoanalyse en filosofie niet altijd even lieve vrienden voor elkaar (geweest), ze kunnen niet zonder elkaar omdat het centrum van hun denken de mens is. Hoe dit veroordeeld zijn tot elkaar juist creativiteit genereert, daarvan is deze bundel een indrukwekkend voorbeeld.

Analytische meerstemmigheid

Bespreking van

Roger Kennedy (2007). *The many voices of psychoanalysis*. Londen/New York: Routledge. ISBN 978 0 415 41177 6, xi + 297 pp., £ 20,99

MICHEL THYS

Op één uitzondering na zijn alle veertien hoofdstukken in *The many voices of psychoanalysis* bewerkingen van lezingen en reeds elders gepubliceerde artikelen van de huidige voorzitter van de British Psychoanalytical Society. Het boek geeft een beeld van Kennedy's ontwikkeling als psychoanaly-